

Risto Alapuro, *Valtio ja vallankumous Suomessa*. Suom. Mikko Alapuro. Tampere: Vastapaino, 2017, 406 s.

Kun Risto Alapuron *State and Revolution in Finland* kolmekymmentä vuotta sitten ilmestyi, se avasi kokonaan uuden näkökulman vuoden 1918 sisällissodan tutkimukseen. Sotaa oli kyllä tutkittu 1960-luvulta lähtien, mutta tutkimukselle oli ollut ominaista etsiä sen ratkaisevia syitä ja tärkeimpiä ominaispiirteitä Suomen sisältä. Alapuron lähtökohta sen sijaan on Barrington Mooren vuonna 1966 esittämä ajatus, jonka mukaan pienemmät maat ovat taloudellisesti ja poliittisesti riippuvaisia suuremmista ja mahtavammista. Ratkaisevat syyt niiden politiikkaan löytyvät niiden omien rajojen ulkopuolelta, samalla kun niiden poliittiset ongelmat eivät ole verrattavissa suurempien maiden ongelmiin. Tästä näkökulmasta Alapuro asettaa tehtäväkseen analysoida tekijöitä, jotka 1900-luvun alussa muovasivat ratkaisevalla tavalla politiikan luonnetta Suomessa. Suomea tarkastellaan yhtenä ensimmäisen maailmansodan jälkeisistä seuraajavaltioista, jotka sijaitsivat Venäjän ja muun Euroopan välissä: ensimmäinen maailmansota vaikutti dramaattisesti niiden valtiorakenteisiin ja sisäisiin konflikteihin, sillä niiden poliittinen kehitys huipentui osana yleiseurooppalaista kriisiä. Alapuro kysyy, miten riippuvaisuus suuremmista maista edisti tai jarrutti vallankumouksen syntyä, muita laajoja konflikteja ja poliittisen järjestelmän vakiintumista, kun Suomi siirtyi joukkopoliitiikan aikakauteen.

Alapuro etsii selitystä kolmeen murrokseen ja niiden väliin suhteisiin: joukkojen astumiseen yhteiskunnallisen ja poliittisen toiminnan näyttämölle vuonna 1907, vuoden 1918 vallankumouksen nousuun ja tuhoon sekä 1930-luvun alun fasistiseen liikehdintään. Hän kysyy, miten Suomen valtion muodostumista muovasivat sisäiset ja ulkoiset tekijät ja miten ne muokkasivat kollektiivisen toiminnan edellytyksiä. Miten ulkoiset tekijät ja niiden kietoutuminen yhteen kotimaisten rakenteiden kanssa vaikuttivat ensin varhaiseen poliittiseen mobilisaatioon ja sitten vuoden 1918 vallankumouksen puhkeamiseen? Millainen vaikutus tappiollisella vallankumouksella oli valtiorakenteisiin, konflikteihin ja luokkasuhteisiin 1920- ja 1930-luvulla?

Vastatakseen näihin kysymyksiin Alapuro käsittelee ensin Suomen valtion rakentamista ja luokkarakennetta 1800-luvulla, sitten kansallista integraatiota ja luokkaintegraatiota ja lopulta itse vallankumous-

ta ja sen jälkeistä poliittista tilannetta Suomessa. Lopuksi hän pyrkii vertaamaan suomalaista vallankumousyritystä itäeurooppalaisiin vallankumousliikkeisiin ja tarkastelee kokoavasti Suomen syntyä Euroopassa. Nyt ilmestyneen suomenkielisen käännöksen päättää jälkikirjoitus, jossa valotetaan kirjan syntyhistoriaa ja arvioidaan siinä esitettyä tulkintaa Suomen puolinaisesta vallankumouksesta vuonna 1918 ja sen osakseen saamaa kansainvälistä huomiota – Alapuron kirja lienee vieläkin yksi ilmestymisajanaan laajimmin maailmalla noteeratuista suomalaisista yhteiskuntatieteellisistä tutkimuksista.

Kirjan ehdottomasti tärkeimmät ja kiinnostavimmat luvut ovat sosialidemokraattisen puolueen järjestäytymistä ja vallankumouksellisen tilanteen kehkeytymistä käsittelevät luvut, jotka perustelevat Alapuron lopputuleman puolinaisesta vallankumouksesta harjoitetun politiikan ja ulkoisten tekijöiden yhteen kietoutumisen tuloksena. Alapuro näkee sisällissodan laillista hallitusvaltaa edustaneen puolen puolustusotana, jossa valkoinen osapuoli teki vasta-vallankumouksellisen kaappauksen.

Millaista oli suomalainen työväenliike ja miten se järjestäytyi ja mobilisoitui ennen vallankumousyritystä? Suomen Työväenpuolue perustettiin vuonna 1899. Työväenliikkeen alkuvaiheille oli ominaista, että sitä hallitsi nimenomaan puolue eivätkä ammattiyhdistykset. Valtakunnallinen ammatillinen järjestö SAJ perustettiin vasta vuonna 1907. 1800-luvun loppuun ammattiyhdistysliike oli wrightiläistä. Työnantajat olivat siinä mukana holhoavine asenteineen pyrkien pikemminkin ohjailemaan työväen järjestäytymistä kuin estämään sen. Erityisesti fennomaanisissa piireissä vaalittiin romanttista ajatusta kansan uskollisuudesta sivistyneistölle: luotettiin ”talonpoikaiseen kansaan”, joka oli synnyttänyt herätyksiliikkeet ja joka nyt järjestäytyi ammatillisesti ja taloudellisesti. Perimmäisenä tavoitteena oli integroida työväenluokka järjestäytymisen kautta ohjatuksi osaksi valtiota.

Työväenliikkeen poliittinen haara kehittyi paljolti raittiusliikkeestä. Vuoden 1905 suurlakon joukkokoontumisissa äänioikeus ja kieltolaki olivat usein kaksi keskeisintä vaatimusta. Raittiusliikkeen lisäksi työläiset aktivoituivat monissa muissakin järjestöissä kuten vapaapalokunnissa, kulutusosuuskunnissa ja urheilujärjestöissä.

Vuonna 1903 työväenpuolue muutti nimensä Suomen Sosialidemokraattiseksi Puolueeksi ja hyväksyi sosialistisen ohjelman mutta ideologinen epämääräisyys jatkui sen jälkeenkin. Puolueen ohjelmassa yh-

disteltiin Itävallan sosialidemokraattisen puolueen maltillisia periaatteita ja reformistisen Karl Kautskyn vuoden 1891 Erfurtin ohjelman konkreettisia vaatimuksia. Liikkeessä oli myös vasemmistofennomaanisia painotuksia. Se, mikä puuttui, oli vallankumouksellinen ohjelma ja strategia. SDP suuntautui alusta asti toimimaan reformistisesti ja eduskuntaan päästyään parlamentaarisesti. Toinen merkittävä piirre jo vuoden 1899 työväenpuolueen ohjelmassa oli julkilausuttu pyrkimys Suomen kansallisen itsenäisyyden säilyttämiseen ja turvaamiseen.

Vuonna 1905 Venäjän vallankumouksellinen tilanne levisi myös Suomeen. Syksyyn asti mielenosoitukset pysyivät kuitenkin rauhallisina verrattuna esimerkiksi Baltian maakuntiin. Lokakuun yleislakko alkoi Suomessa kymmenen päivää myöhemmin kuin Venäjällä mutta kerran alettuaan liikehdintä oli voimakasta sekä kaupungeissa että maaseudulla. Lakon levitessä Suomeen sosialidemokraattinen puolue oli ainoa poliittinen liike, jolla oli järjestäytynyt joukko-perusta. Lakko alkoi kansallisessa hengessä ja aluksi perustuslailliset ja sosialidemokraatit toimivat monin paikoin yhdessä. Lakon edetessä erot kuitenkin tulivat pintaan porvarillisten ryhmien ja keisarillisen hallinnon vastustaessa sosialidemokraattien vaatimuksia yleisestä äänioikeudesta ja yksikamarisesta eduskunnasta.

Lakon seuraukset olivat työväenliikkeen kannalta kauaskantoiset. Sosialidemokraatit saivat ajetuksi läpi vaatimuksensa yleisestä äänioikeudesta ja yksikamarisesta eduskunnasta, koska valtio oli lamaantunut ensin siksi, että autokratia ei kyennyt mobilisoimaan poliisia ja asevoimia ja myöhemmin siksi, että se joutui taltuttamaan vihollisia imperiumin muilla alueilla. Näin kriisi teki mahdolliseksi työväenliikkeen pääsyn mukaan valtajärjestelmään ja -keskukseen. Suomessa tapahtui Euroopan radikaalein parlamenttiuidistus, jossa Euroopan konservatiivisimman säätyedustuslaitoksen korvasi koko mantereen demokraattisin järjestelmä. Alapuron tulkinnan mukaan tämä tapahtui suotuisten ulkoisten tekijöiden ja kotimaisten vaatimusten yhtäaikaaisuuden tuloksena: Venäjän autokratian tilapäinen lamaantuminen johdi kerralla täysin demokraattiseen vaalijärjestelmään.

Alapuron mukaan vuosien 1905–1907 valtaisan mobilisaation tärkein ja ainutlaatuisin piirre oli agrarisen sosialismin nousu, joka vaikutti ratkaisevalta tavalla sosialidemokraattisen puolueen pysymiseen reformistisella linjalla. Suomessa teollisuus- ja maatalousproletariaatti kasvoivat suurin piirtein samaan

aikaan. Niiden läheistä yhteyttä vahvisti teollisuuslaitosten sijainti enimmäkseen maaseudulla. Tämä yhteys edisti luokkatietoisuuden kehittymistä maatalousproletariaatin keskuudessa ja liittolaissuhteen syntymistä teollisuus- ja maataloustyöläisten välille. Maataloustyöläiset alkoivat liittyä puolueeseen suurin joukoin. Mukaan onnistuttiin vetämään myös osa torppariväestöstä.

Lisäksi työväenpuolueen pysyminen reformistisena liittyi sen nopeaan ja voimakkaaseen tunkeutumiseen poliittisen järjestelmän piiriin vuonna 1907. Työväenliike suuntautui enemmän valtioon kuin suoraan yhteenottoon kapitalistiluokan kanssa. Ammattiyhdistysliike – työnantajapuoli mukaan lukien – kyllä järjestäytyi vuonna 1907, mutta se ei saanut työväenliikkeessä yhtä keskeistä asemaa kuin poliittinen toiminta. Alapuro esittää, että Suomessa ”poliittinen” luokkataistelu ei perustunut ”taloudelliseen”. Sisäiset tekijät – teollistumisen aste ja luonne – asettivat ylärajan ammatilliselle järjestäytymiselle mutta eivät rajoittaneet poliittista järjestäytymistä, jolle ylärajan asettivat Suomen ja Venäjän suhteet. Toisin sanoen työväenliikkeen toiminnan mahdollisuusraakenne oli kokonaan toisenlainen kuin Länsi-Euroopassa ja Skandinaviassa. Siitä kehittyi suuri eduskuntapuolue, sen vahvuus lepäsi vaalimenestyksessä ja puolueen koko organisaatio oli viritetty tavoittelemaan ääniä vaaleissa.

Mikä määrittää vallankumouksellisen tilanteen ja miten se syntyy? Charles Tillyyn nojaten Alapuro esittää, että vallankumouksellinen tilanne alkaa, kun valtiossa syntyy Leninin ja Trotskin ”kaksoisvallaksi” kutsuma hajaannus. Tillyn määritelmän mukaan vallankumouksellisen tilanteen syntymiselle on kolme edellytystä. Ensinnäkin ilmaantuu sellaisia keskenään ristiriidassa olevia valtakeskuksia, jotka vaativat yksinoikeutta valtiovaltaan vakiintuneiden hallitusvaltaa käyttävien ryhmien asemesta. Toiseksi huomattava osa väestöstä sitoutuu näihin vaatimuksiin myös toimimalla hallitusvallan järjestyksen palautusyrityksiä vastaan. Kolmanneksi hallitusvalta on kyvytön tai haluton tukahduttamaan sitä vastustavaa vaihtoehtoista liittoutumaa. Tämä kehys auttaa suhteuttamaan aikaisempina vuosina syntyneet järjestäytymisen ja mobilisoitumisen muodot mahdollisuuksiin, joita ensimmäinen maailmansota loi. Alapuron mielestä etenkin Suomen tapauksessa ratkaiseva oli kolmas edellytys: hallitusvalta menetti otteensa väkivaltakoneistosta eli armeijasta ja poliisista.

Venäjän helmikuun 1917 vallankumouksen puh-

jetessa suomalaisesta työväenliikkeestä oli tullut osa poliittista järjestelmää, mutta se ei ollut edennyt toimijaksi poliittisen päätöksenteon tai hallinnon ylimmille portaille vaan oli paljolti eristyksissä. Vuoden 1916 eduskuntavaaleissa sosialidemokraatit olivat saaneet yksinkertaisen enemmistön, 103 paikkaa, mutta eduskunnalla ei ollut lupaa kokoontua ennen kuin Venäjän väliaikainen hallitus julkaisi manifestin, jolla se kumosi toimintakiellon. Nyt puolue alkoi vaatia Suomen täyttä sisäistä autonomiaa, kahdeksan tunnin työpäivää, kunnallishallinnon demokratisointia ja torpparivapautusta. Puolue nousi hallitukseen kuudella paikalla kahdestatoista ja sai senaatin varapuheenjohtajan paikan, johon asetui Oskari Tokoi. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun sosialisti nousi hallituksen johtoon missään maassa.

Vaikka maan tilanne oli muutoin vakaa, poliittisen tilanteen teki vallankäytön kannalta hankalaksi pakovallan monopolin puuttuminen. Ainoa aseellinen voima, johon valtio saattoi ääritilanteessa turvautua, olivat maahan sijoitetut keisarikunnan joukot. Venäjän vallankumous kuitenkin suureksi osaksi lamautti sekä nämä joukot että suomalaiset poliisivoimat, jotka oli vuoden 1905 vallankumouksen jälkeen venäläistetty. Maalis- ja huhtikuussa poliisi korvattiin järjestyskunnilla, joiden toimintaan työläiset osallistuivat aktiivisesti. Samaan aikaan joissain kaupungeissa alettiin perustaa erityisiä työväen järjestysmiehistöjä tai miliisejä. Niinpä kevättalvesta 1917 alkaen hallitusvalta olisi ollut kykenemätön tukahduttamaan vaihtoehtoisen liittouman, jos sellainen olisi muodostunut. Suomen hallitsevat ryhmät olivat menettäneet aseellisen voiman antaman viimekätisen suojan silloin, kun Venäjän autokratia romahti. Pakovallan toimintakyvyn romahduttivat siis Suomen yhteiskuntaan nähden ulkopuoliset tapahtumat.

Venäjän vallankumousta seurasi valtava järjestäytymisen ja mobilisoitumisen aalto, joka oli alkanut kehittyä jo edellisenä vuonna. SDP:n jäsenmäärä nousi vuoden loppuun mennessä yli 120 000:n ja ammattiyhdistysliikkeen 165 000:n. Suhde toisaalta vakiintuneiden johtajien ja vanhan jäsenistön ja toisaalta vasta liittyneiden välillä alkoi järkkyä. Sosialidemokraattiset ministerit eivät olleet puolueen johdohahmoja eikä puolue muodostanut hallitusta yksin, vaikka se olisi maaliskuussa voinut niin tehdä. Niinpä hallituksella ei ollut liikkeen täyttä tukea.

Samaan aikaan yhteiskunnallinen tilanne alkoi kärjistyä. Keväällä alkaneet lakot levisivät maatalouteen ja jatkuivat pitkin kesää, vaikka senaatti kehotti

lakkolaisia sopimaan maanomistajien kanssa. SDP torjui kentän yleislakkovaatimukset. Sotatilanteen huonontuessa viljantuonti Venäjältä alkoi ehtyä ja näköpiirissä väijyi elintarvikepula. Hallituksen kehoituksesta muodostetut elintarvikelautakunnat eivät onnistuneet säännöstelyn organisoinnissa. Mielenosoitukset kahdeksan tunnin työpäivän, kunnallishallinnon demokratisoimisen, hintavalvonnan, viljan takavarikoinnin ja työttömille tarkoitetun kunnallisen hätäaputyön puolesta laajenivat.

Tärkein yksittäinen askel kohti kaksoisvaltaa otettiin, kun eduskunta otti kantaa Suomen itsenäisyyteen ja keisarillisten valtaoikeuksien siirtämiseen Suomen hallitukselle. Työväenliikkeessä itsenäistymisen ja poliittisen demokratian laajentamisen nähtiin liittyvän läheisesti toisiinsa, ja se tavoitteli kumpaakin. Oltuaan yhteydessä eri poliittisiin ryhmiin Venäjällä sosialidemokraatit ajoivat heinäkuussa läpi ns. valtalain. Laissa julistettiin Suomelle täysi sisäinen autonomia ja korkein valta siirrettiin eduskunnalle. Porvarilliset ryhmät vastustivat valtalakia ja hakivat tukea Venäjältä. Venäjän väliaikainen hallitus kieltäytyikin vahvistamasta lakia, hajotti eduskunnan ja määräsi uudet vaalit. Myös lait kahdeksan tunnin työpäivästä ja kunnallishallinnon demokratisoinnista jäivät vahvistamatta.

Näin Suomen porvarilliset piirit saivat ensimmäisen kerran merkittävää tukea maan ulkopuolelta. Alapuro esittää, että valtalain käsittely johti porvarilliseen vallankaappaukseen. Venäjään tukeutuen porvarit syrjäyttivät sosialidemokraatit hallituksesta ja muodostivat uusien vaalien jälkeen puhtaasti porvarillisen senaatin. Sosialidemokraatit eivät koskaan pitäneet uusia vaaleja ja niiden jälkeisiä toimia laillisina, koska valtalaki oli hyväksytty eduskunnassa sen oman käsittelyjärjestyksen mukaisesti ja siinä kiistettiin Venäjän väliaikaisen hallituksen asema korkeimman vallan haltijana.

Lokakuun vaaleissa porvarit kampanjoivat lain ja järjestyksen ja sosialidemokraatit valtalain puolesta. SDP kärsi kuitenkin tappion ja menetti 11 paikkaa, jolloin porvarilliset puolueet saivat eduskuntaenemmistön. Samaan aikaan työväki alkoi järjestäytyä omin päin ruohonjuuritasolla. 20. lokakuuta perustettiin valtakunnallinen Työväen järjestyskaartti, työväen miliisejä ja järjestysmiehistöjä oli edelleen olemassa, ja vuoden 1905 punakaartejakin heräteltiin henkiin. Osa kaarteista radikalisoitui ja alkoi suunnitella aseiden hankkimista. Puolueen auktoriteettia kyseenalaistettiin, mutta se onnistui säilyttämään

keskeisen asemansa. Paheneva elintarvikepula radikalisoi joukkoja edelleen. Säännöstelyjärjestelmä hajosi ja hinnat nousivat. Alhaalta tulevan paineen alla sosialidemokraatit julkistivat marraskuun alussa ”Me vaadimme” -ohjelman, joka perustui entisen eduskunnan laillisuuteen, perustuslakia säättävän kansalliskokouksen valitsemiseen ja suojeluskuntien lakkauttamiseen.

Alapuron mukaan Venäjän kehitys vaikutti Suomen tilanteeseen kolmella tavalla. Ensinnäkin sosialidemokraattien nousua poliittisen järjestelmän ytimeen helpotti, että valtiolta puuttui fyysisen voimankäytön monopoli. Toiseksi porvariryhmät olivat pakottaneet sosialistit pois tästä ytimeestä Venäjän väliaikaisen hallituksen avulla. Kolmanneksi maassa oli venäläisiä joukkoja. Vaikka niiden määrä alkoi nopeasti laskea syksyllä 1917, itsenäisyysaktivistit uskoivat, että niistä eroon pääsemiseksi ja heille itselleen sopivan itsenäisyyden saavuttamiseksi tarvittiin huomattavaa apua Saksalta. He olivat valmiit tekemään Suomesta Saksan protektoraatin ja valitsemaan saksalaisen prinssin Suomen kuninkaaksi.

Alapuron tulkinnan mukaan vallankumouksellinen tilanne käynnistyi marraskuun yleislakosta. Silloin hallitusvallasta tuli kahden sellaisen kilpailevan keskuksen välinen kiistakapula, joista molemmat vaativat yksinoikeutta valtiovaltaan. Sosialidemokraattinen puolue päätti kuitenkin olla käyttämättä vallankumouksellista tilannetta hyväkseen ja päinvastoin tehdä kaikkensa estääkseen lakkoa muuttumasta täysimittaiseksi vallanotoksi. Sosialidemokraatit epäröivät, koska poliittinen tilanne oli erittäin kontingentti. Pietarin tapahtumien lopputulos ei ollut tiedossa, eikä bolshevikkikumous ollut millään tavoin provosoinut Suomen yleislakkoa. Sitä paitsi sosialidemokraattien tilanearvion mukaan työväenliike ei ollut valmis hoitamaan hallituskoneistoa, johon siltä puuttui kokemusta ja asiantuntemusta. Puolueen johtajat joutuivat osallistumaan yleislakoliikkeeseen, mutta heillä ei ollut käsitystä, mitä saadulla vallalla pitäisi tehdä. Vallankumousta ei tapahtunut, koska ei ollut järjestäytyntä vallankumouksellista liikettä.

Miksi vallankumous sitten kuitenkin tammikuussa puhkesi, vaikka marraskuun vallankumouksellinen tilanne jäi käyttämättä? Ensinnäkin työväenliike jatkoi radikalisoitumistaan puolueen hillitsemisyhtymistä huolimatta. Ruohonjuuritasolla alettiin perustaa vallankumouksellisia punakaarteja. Lokakuun vallankumouksen säikäyttämänä porvaripuoli yhdisti

rivinsä itsenäisyystaistelun taakse. Porvarien mielestä itsenäisyys tuli kuitenkin hankkia Saksan ja ympärysvaltujen bolshevismien vastaisuutta hyväksi käyttäen eikä kotimaisten sosialidemokraattien tuella. 6. joulukuuta annetun itsenäisyysjulistuksen ja kolme viikkoa myöhemmin bolshevikeilta saadun tunnustuksen jälkeen saksalaisia pyydettiin toimittamaan lisää aseita ja lähettämään jääkärit kotiin. Syksystä lähtien huomattavasti vahvistuneet suojeluskunnat julistettiin 25. tammikuuta virallisesti hallituksen joukoiksi, ja 28. tammikuuta niiden ylipäällikkö Mannerheim alkoi riisua venäläisiä joukkoja aseista Pohjanmaalla. Tällä toimenpiteellä valtiokoneisto valitsi toisen kahdesta luokkapohjaisesta järjestöstä, jotka olivat muodostuneet kansalaisyhteiskunnassa kesän ja syksyn aikana. Porvarillinen osapuoli ryhtyi palauttamaan fyysisen väkivaltakoneiston monopolia itselleen suojeluskuntien avulla eli tekemään eräänlaisen vallankaappauksen.

Sosialidemokraattisen puolueen johto ei voinut hyväksyä hallituksen aikeita lakkauttaa työväen järjestyskaartit. 27. tammikuuta päätettiin aloittaa vallankumous, jonka ymmärrettiin olevan luonteeltaan puolustuksellinen. Vallankumouksellinen into ei niinkään keskittynyt puolueen johtoon kuin punakaarteihin, jotka eivät kuitenkaan olleet sotilaallisesti kovin hyvässä vallankumoukskunnossa. Niiltä puuttui ammattisotilaiden muodostama kantajoukko ja sotasuunnitelma. Aseista oli puutetta.

Yksi merkki kumouksen puolustuksellisesta luonteesta oli sotilaallisen toiminnan passiivisuus. Kun Helsinki ja Etelä-Suomi oli otettu haltuun, sosialistijohtajat ajattelivat vallankumouksen olevan enemmän tai vähemmän ohi. Siksi he käyttivät huomattavasti enemmän voimavaroja hallinnon lujittamiseen kuin sotilaallisiin ponnistuksiin. Valtioelinten oli tarkoitus noudattaa paljolti aikaisemman hallitus- ja edustusjärjestelmän organisaatioperiaatteita. Kumouksen jälkeen Suomesta oli määrä tulla demokraattinen parlamentaarinen tasavalta, jossa olisi säännelty kapitalistinen talous. Otto Wille Kuusisen kirjoittaman kansanvaltuuskunnan valtiosäännön tavoitteena oli Sveitsin mallin mukainen poliittinen järjestelmä. Hallinnon vakiinnuttamiseen pyrittiin ilman vallankumouksellisen diktatuurin tavanomaisia välineitä. Useimpien porvarillisten kansalaisten elämä jatkui melko normaaliin tapaan.

Alapuron tulkinnan mukaan vallankumoukseen ei johtanut sosialidemokraattisen puolueen vaan työväenliikkeen kentän radikalisoituminen. Hän ei kui-

tenkaan hahmottele jonkinlaista ”sisällissodan ajo-
puuteoriaa”, kuten jotkut kriitikot ovat väittäneet,
vaan esittää pikemminkin tulkinnan reformistisen
työväenpuolueen poliittisista vastauksista kontingen-
tissa tilanteessa, jossa parlamentaarisen politiikan
harjoittaminen kävi mahdottomaksi. Alapuro tulkit-
see, että tässä tilanteessa Suomen vallankumous oli
puolustusellinen vallankumous, joka pyrki pikem-
minkin varmistamaan vuonna 1917 saavutetut edut
kuin luomaan perustuksiaan myöten uudenlaisen
yhteiskunnan. Kysymys oli siis poliittisesta puolus-
tustaistelusta eikä leipäkapinasta tai äkillisestä pimeiden
voimien irtipääsystä. Alapuro tyrmää täysin
vallankumousten selittämisessä paljon käytetyn vul-
kaanisen teorian, joka suuntaa mielenkiinnon mie-
lentiloihin, ärsykkeisiin, paineisiin ja muihin psyko-
logisiin tekijöihin jättäen rakenteelliset ja institutio-
naaliset tekijät huomiotta.

Saksan tukemien valkoisten joukkojen ylivoima
oli vastaansanomaton ja punaisten puolustustaistelu
kukistettiin kolmessa kuukaudessa. Vallankumous-
yrityksen kukistamista seurasi välittömästi selkeä
vastavallankumous. SDP suljettiin ulos poliittisen
järjestelmän toiminnasta ja Moskovaan paenneiden
punaisten perustama Suomen Kommunistinen Puo-
lue julistettiin laittomaksi. Sisällissodan loppupuolella
aloitetut laajamittaiset teloitukset jatkuivat pit-
kään vielä sodan päätyttyäkin. Kansainvälinen valta-
asetelma vaikutti jälleen poliittiseen järjestelmään.
Yliotteen saaneet vastavallankumoukselliset voimat
saatiin kuriin ja poliittisen demokratian asema tur-
vattua vain sodan voittaneiden ympäröivävaltojen puu-
tuttua Suomen sodanjälkeiseen tilanteeseen.

Porvaripiireihin jäi kuitenkin kytemään paljon
tyytymättömyyttä. Vallankumous oli hallitsevan kult-
tuurin kannalta kammottava ja lähes täydellinen
yllätyks. Luotettavaksi luultu kansa oli noussut kapi-
naan itseään vastaan. Vaikka valkoisten puolella oltiin
täysin tietoisia sodan kotimaisesta luonteesta, välit-
tömästi sodan jälkeen luotiin myytti isänmaan puo-
lesta käydystä vapaussodasta venäläistä ruttoa, pimey-
den voimia, rikollisjoukkioita ja kaaosta vastaan.
Myytti elää edelleen, vaikka tiedetään hyvin, että
venäläisten joukkojen karkottaminen maasta oli vuo-
den 1918 kevällä täysin toissijaista.

Sodan jälkeen maahan kehittyi vahvasti sosialismin
vastainen porvarillinen hegemonia, joka tukeutui
kodin, uskonnon ja isänmaan lisäksi suojeluskunta-
järjestöön, jonka miesvahvuus on monta kertaa ar-
meijan miesvahvuutta suurempi. Työväellä ja varsin-

kaan järjestäytyneellä työväenliikkeellä ei ollut sijaa
tässä kulttuurissa, vaan se loi oman vastakulttuurin-
sa omien järjestöjensä ja työväentalojen ympärille.

Alapuro tulkitsee 1920-luvulla kehittyneen Lapuan-
liikkeen yleisporvarilliseksi reaktioksi, jolla oli huo-
mattava vaikutusvalta politiikkaan. Se onnistui aja-
maan läpi kaiken kommunistiseksi tulkitun toimin-
nan kieltämisen ja ammattiyhdistysliikkeen hajotta-
misen. Vaikka sen militantti terrorismi onnistuttiin
saamaan aisoihin, sen poliittinen siipi, Isänmaallinen
Kansanliike, oli koko 1930-luvun vaikutusvaltainen
toimija suomalaisessa politiikassa.

Etenkin tällä vuosituhannella sisällissodasta on
tehty runsaasti uutta tutkimusta, joka on pitkälti
suuntautunut erillisteemoihin naisista ja lapsista,
sotaorvoista, omaelämäkertoista ja muistamisesta
uhrautumisen kulttuuriin, kirkon rooliin ja paikalli-
siin väkivallan kokemuksiin. Esiin ovat nousseet yk-
silöiden kokemus ja arjen historia sodan syiden jää-
dessä taustalle. Valitettavan usein poliittinen analyysi
sodan taustoista ja syistä puuttuu kokonaan, ja se
näyttyy hirmuisena katastrofina, käsittämättömänä
verilölynä, jossa niin eri osapuolten kärsimykset
kuin niiden toimeenpanemat terroriteotkin yhteis-
mitallistetaan. Valitettavan usein sotaan osallistumi-
nen kuvataan sinne ”päättymisenä” erilaisista käytän-
nöllisistä syistä maailmankatsomuksellisten tai poliittisten
syiden asemesta.

Tässä tilanteessa Risto Alapuron klassikkotutki-
muksen julkaiseminen suomeksi on enemmän kuin
tervetullutta. Teoksessa esitetty rakenteellinen ja poliittinen
luenta sotaan johtaneista tekijöistä ja vallankumouksen
puolinaisuudesta ei ole kolmessakymmenessä vuodessa
vanhentunut. Se auttaa ymmärtämään, että vallankumousta
ei yritetty sen enempää sokeassa kostonhimossa kuin
jotenkin epähuomiossakaan vaan harkittujen, parhaassa
ymmärryksessä tehtyjen poliittisten siirtojen lopputuloksena
tilanteessa, jonka suuret puitteet oli asetettu Suomen
ulkopuolella.

TUIJA PARVIKKO